

**ЗВІТ ПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
за 2012–2016 рр.**

*Тези доповіді на VI (черговому) з'їзді
голови Національної спілки краєзнавців України,
члена-кореспондента НАН України
РЕШТА Олександра Петровича*

Шановні делегати та гості з'їзду!

Цього дня завершується каденція Правління, Президії правління, Голови, Заступників голови, Відповідального секретаря та Ревізійної комісії Національної спілки краєзнавців України. Рівно п'ять років тому, 23 січня 2012 року, було скликано V (позачерговий) з'їзд НСКУ у зв'язку з необхідністю обрання нового складу керівних органів Спілки та її Голови після раптової смерті її очільника, видатного державного, наукового і громадського діяча, академіка НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька.

Сьогодні ми можемо впевнено сказати, що за останні п'ять років, вже без її засновника, Національна спілка краєзнавців України не лише зберегла лідируючий статус як найчисельнішого та найвпливовішого об'єднання професійних дослідників і літописців рідного краю, а й продовжує зростати у кількісному відношенні, урізноманітнює форми своєї практичної роботи, підвищує її якість та ефективність, зберігає і примножує багатолітні традиції діяльності на користь своєї Батьківщини. Усім досягненням ми завдячуємо десяткам та навіть сотням краєзнавців кожного регіону України — від Галичини до Донбасу, від Полісся до Причорномор'я, від Волині до Слобожанщини. В сучасних складних умовах для нашої державності важливо пам'ятати, що збереження духовності й історичної пам'яті українського народу, активна дослідницько-творча діяльність у галузі культури, історії та

краєзнавства є таким же важливим завданням, як і захист суверенітету і територіальної цілісності.

У 2012–2016 рр. робота Національної спілки краєзнавців України охоплювала декілька напрямків: організаційний (розширення структури, вдосконалення форм координаційної роботи, внесення змін до Статуту), науково-методичний та видавничий (підготовка та видання літератури, реалізація краєзнавчих проектів, проведення конференцій), громадсько-просвітницький (співпраця з громадськими організаціями, реалізація просвітницьких проектів), співпраця із органами влади, міжнародний (співпраця з представниками навчальних та наукових організацій, громадських установ інших держав) тощо.

Організаційна робота

Протягом звітнього періоду відбулося шість пленумів Правління (по одному кожного року) та 20 засідань Президії Правління НСКУ (по чотири щорічно). Стало традицією проведення цих заходів у різних регіонах України — Києві, Черкасах, Харкові, Полтаві, Кіровоградській, Вінницькій, Житомирській, Волинській, Миколаївській областях та ін. Періодично місцем проведення вказаних заходів стають приміщення таких наших партнерів як Інститут історії України НАН України, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університету ім. Г.С. Сковороди», Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Така практика зміни місця проведення засідань керівних органів Спілки є досить корисною, оскільки дає змогу на місцях ознайомитися із здобутками та проблемами в роботі тієї чи іншої регіональної організації, а також сприяє додатковій популяризації діяльності НСКУ в різних областях України, додатковому залученню нових членів.

На кожному із пленумів Правління засідань Президії Правління НСКУ обговорювалися назрілі та актуальні питання краєзнавчої роботи, практичні й організаційні завдання і плани, шляхи та особливості реалізації окремих проектів і задумів. Деякі з них мали особливо урочистий характер, адже були присвячені ювілейним і пам'ятним датам: 85-річчю журналу «Краєзнавство», 90-річчю створення Українського комітету краєзнавства, 100-річчю з дня народження П.Т. Тронька.

У попередній п'ятирічний період, головним чином у 2012 р., завершено тривалий процес офіційної перереєстрації обласних організацій НСКУ у зв'язку із присвоєнням Спілці статусу національної. Мова йде про проведення Установчих зборів Запорізької обласної організації, реєстрацію Чернівецької та Рівненської.

Однак, разом з тим, негативні наслідки для НСКУ мали сумнозвісні події, пов'язані із окупацією Криму Російською Федерацією, війною на Сході України. Зокрема, на невизначений термін призупинена діяльність Кримської республіканської та Севастопольської міської організацій; суттєво ускладнена робота Донецького та Луганського обласних осередків, їх юридична адреса перенесена до Слов'янська та Старобільська відповідно. Крім того, за порушення Статуту НСКУ та зраду інтересів України протягом 2014–2016 рр. Президія правління НСКУ, за поданнями Дніпропетровської, Донецької, Луганської обласних та Кримської республіканської організацій, виключила з членства понад тридцять осіб.

Окремо варто такий організаційний вектор роботи як внесення змін та доповнень до Статуту НСКУ, яке пов'язано, головним чином, із необхідністю узгодження документу зі змінами в законодавстві України; затвердження «Положенням про порядок прийому в члени НСКУ» у 2012 р. та ін.

На сьогоднішній день до лав НСКУ входить понад дві тисячі членів, серед них — народні депутати України, академіки та член-кореспонденти НАН України, Заслужені діячі культури, науки та техніки, десятки докторів і кандидатів наук, професорів та доцентів, ректори університетів, директори інститутів вузів та Національної академії наук України, декани факультетів і завідувачі кафедр, директори музеїв, архівів та бібліотек, тощо. За звітний період до лав Спілки вступило 845 осіб. Найбільшу активність у цьому відношенні продемонструвала Хмельницька обласна, Київська обласна, Черкаська обласна, Київська міська і Луганська обласна організації; найменшу — Вінницька та Сумська обласні, Кримська республіканська, Севастопольська міська організації. На жаль, за 2012–2016 рр. кількісно взагалі не зріс Львівський осередок.

Національна спілка краєзнавців України високо цінує внесок кожного у розвиток вітчизняного краєзнавства і регулярно вручає різноманітні відзнаки та нагороди активним членам — Подяки, Грамоти, Почесні Грамоти, звання «Почесний краєзнавець України», Премії імені Дмитра Яворницького. У 2013 р. було засновано ще дві щорічні премії: імені Героя України, академіка Петра Тронька (за вагомий внесок у справу вивчення, дослідження і популяризації історико-культурних і природних багатств рідного краю) та імені Героя України Михайла Сікорського (за вагомий внесок у дослідження і збереження культурної спадщини України та розвиток музейної справи).

Члени НСКУ регулярно стають лауреатами різноманітних краєзнавчих (і не лише) премій, які щорічно вручаються місцевими органами влади в таких областях України як Івано-Франківська, Черкаська, Кіровоградська, Житомирська, Донецька, Хмельницька та ін. В окремих регіонах, за пропозицією місцевих краєзнавців встановлені навіть щорічні районні краєзнавчі премії, зокрема на Черкащині — у Драбівському і Кам'янському районах. Окремі осередки Спілки заснували власні премії, наприклад, Київська міська, Івано-Франківська та Рівненська обласні.

Науково-методична та видавнича діяльність

Одним із найголовніших напрямків роботи Спілки за 2012–2016 рр. стала науково-методична та видавнича діяльність, спрямована на розвиток історичного, освітянського, культурно-мистецького, етнографічного, музеєзнавчого, туристичного географічного, пам'яткознавчого, бібліотечного краєзнавства; збереження завдяки цьому, а також плідній співпраці з науковими установами та навчальними закладами, музеями, бібліотеками, архівами різних регіонів України, пам'яток історії й культури України.

Важливим вектором роботи 2012–2014 рр. була шевченківська тематика, зокрема підготовка та відзначення 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка. Так, цій даті була приурочена XIII Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Краєзнавча Шевченкіана України», яка відбулася у жовтні 2014 р. у Шевченківському національному заповіднику в Каневі. Крім численних конференцій, виставок, круглих столів, презентацій і т. д., її завершенням стала підготовка публіцистично-документального видання «Україна Тараса Шевченка». У цій фундаментальній праці за безпосередньої участі регіональних організацій НСКУ спільно з науковцями, музейниками, шевченкознавцями, бібліотекарями та місцевими краєзнавцями висвітлено історичні місця перебування Т.Г. Шевченка в Україні та традиції вшанування і увічнення пам'яті Великого Кобзаря в усіх регіонах країни.

У 2015 р. завершилася підготовка підручника «Основи краєзнавства» для студентів вищих навчальних закладів, який містить сучасні теоретичні та практичні розробки з основних питань краєзнавства, висвітлює науково-методологічні засади краєзнавства, історію розвитку науки, головні напрями в структурі краєзнавства та розкриває вплив краєзнавчих знань на патріотичне виховання молодого покоління. У додатках вміщено навчально-методичний та хрестоматійний матеріал з дисципліни «Основи краєзнавства». До його написання залучені відомі вчені, педагоги, фахівці з краєзнавства. Поява такого підручника є нагальною потребою не лише освітянського краєзнавства: він сприятиме новому поштовху краєзнавчих досліджень і поглибленню гуманітаризації української освіти.

Подібна практика (написання підручників та посібників з історії рідного краю) у звітний період мала місце в Харківській області — навчальні посібники для школярів та студентів курсу «Харківщинознавство», Луганській — шкільний підручник з курсу «Луганщина — наш рідний край», Полтавській — підручник для загальноосвітньої школи «Новітня історія Полтавщини (II половина XX століття)», Івано-Франківській — посібник з краєзнавчого курсу «Наше місто» (для м. Калуша) та ін.

З 2013 р. у Національній спілці краєзнавців України регулярно проходить історико-краєзнавча практика студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова та Київського університету імені Бориса Грінченка. Студенти знайомляться з діяльністю Спілки, краєзнавчою

літературою, документами тощо, беруть участь у створенні краєзнавчої бібліотеки та архіву.

Щорічно під егідою та за участі Національної спілки краєзнавців України і її регіональних осередків по всій Україні відбувається десятки Всеукраїнських та Міжнародних конференцій, круглих столів, семінарів, симпозіумів та ін. Серед них:

– VII Стусівські читання «Пресвітлої дороги свічка чорна...». 11 травня 2012 року, Донецька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Н.К. Крупської.

– Всеукраїнський історико-культурний форум «Сікорські читання» (щорічно), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Переяслав-Хмельницький (2012–2016 рр.);

– Міжнародна науково-практична конференція «Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти», присвячена 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка та 250-річчю від дня народження Максима Берлінського. 27 березня 2014 р., історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

– XIII Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Краєзнавча Шевченкіана України», 24–25 жовтня 2014 р., Шевченківський національний заповідник, Канів;

– Міжнародна наукова конференція «Дев'ятнадцяті Слобожанські читання» (до 100-річчя П.Т. Тронька). 20–24 квітня 2015 р., Харків;

– Наукова конференція «Роль особистості в історії» (до 100-річчя від дня народження академіка П.Т. Тронька) у рамках «Ольвійського форуму — 2015» на базі Чорноморського державного університету імені Петра Могили. 3–6 червня 2015 р., Миколаїв;

– III Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька у Національній історичній бібліотеці України. 12 листопада 2015 р., Київ;

– XIV Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності», присвячена 160-річчю від дня народження Івана Франка та 150-річчю від дня народження Михайла Грушевського. 25 листопада 2016 р., Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Київ.

– Відкрита обласна науково-практична історико-краєзнавча конференція «Кіровоградщина: історія та сучасність», присвячена 90-річчю утворення установи та 90-річчю Національної спілки краєзнавців України. 8 жовтня 2015 р., Державний архів Кіровоградської області;

– П'яті, Шості та Сьомі Шрагівські наукові читання (2012, 2013, 2015 рр.), Чернігів;

– Історико-краєзнавча конференція «Минуле і сучасне Волині та Полісся» (2012, 2013, 2014, 2015, 2016 рр.).

У цьому контексті важливо відзначити співпрацю між різними обласними організаціями, спрямовану на організацію подібних наукових форумів. Характерним прикладом є спільне проведення Одеською, Херсонською та Миколаївською обласними організаціями НСКУ краєзнавчих конференцій: «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри» в Одесі у 2013 та 2015 рр.

При цьому обласним осередкам варто приділяти увагу увічненню пам'яті відомих краєзнавців. Саме з цією метою у 2014 р. в смт Торчин було проведено І Волинські обласні краєзнавчі читання, присвячені 90-річчю від дня народження Григорія Гуртового, у 2016 р. в Івано-Франківську відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Перші Грабовецькі історичні читання» на тему: «Академік Володимир Грабовецький– вчений, громадський діяч» тощо.

Краєзнавці України продовжують роботу по накопиченню та опрацюванню матеріалу з історії міст і сіл рідного краю. Результатом відповідної діяльності стало видання цілого масиву праць та нарисів, зокрема: «Вінниця. Історія нашого часу» О. Федоришина, «Маріуполь і Маріупільське Приазов'я» В. Вереникіна, «Каришків. Я твій колосок» С. Сай-Бондаря, «Історія села Куренівка. Кінець XVII — початок XXI століття» С. Таранця, «Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця» (колектив вінницьких краєзнавців), «Полтава XVII–XVIII століть» О. Коваленко, «Чернігів: місто і фортеця у XIV–XVIII століттях» О. Бондаря, «Заснування і походження назв сіл Чернігівського району» С. Горобця, «Енциклопедія Ічнянщини» В. Шевченка, «Луганщина — земля українська. Духовні обереги рідного краю» О. Неживого, «На Львівській площі Києва» Д. Малакова, «Приоскілля козацьке» Л. Ісаєва, «Ретро-град» Б. Юхна, «Кобзар і Кіровоградщина» С. Шевченка, «Короп — європейське містечко» В. Михайленко, Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини С. Павленка, «Енциклопедія Коломийщини» (6-й том), колективна монографія «Стефаниківський край Черемошу і Пруту... Снятинщина. Історико-етнографічний нарис», «Станиславів — Станислав — Івано-Франківськ» колективу авторів під керівництвом В. Великочого, «Краєзнавці Черкащини: біобібліографічний довідник» упорядників В.М. Мельниченка та Г.М. Голиш, «Історія села Райгород» В. Тимофеева, «Торчин — передзвін віків. Історико-краєзнавчий нарис» Г. Гуртового, «Кальник — село подільське» В. Сокола, «Топоніміка Волині: з історії населених пунктів» Г. Бондаренка і В. Кихтюк, «Історія Радомишля» Г. Цвіка, «Миропілля» Д. Кудінова, «Рідний край. Підволочиський район. Історія та сучасність» упорядників М. Мельника та М. Ротмана, «Харківщина: енциклопедичний словник» і т. д.

За участі членів НСКУ здійснюється реалізація Державної програми «Реабілітовані історією», започаткованої у 1992 р. і спрямованої на увічнення пам'яті репресованих громадян, що постраждали від тоталітарного режиму. На сьогоднішній день видано 108 томів серії. Для прикладу, за інституційної

підтримки Національної спілки краєзнавців України вийшли друком такі видання серії «Реабілітовані історією»:

– у 2016 р.: «Рівненська область. Книга шоста», «Черкаська область. Книга дев'ята»;

– у 2015 р.: «Житомирська область. Книга сьома. Частина перша», «Житомирська область. Книга сьома. Частина друга», «Хмельницька область. Книга шоста», «Сумська область. Книга третя. Частина перша»;

– у 2014 р.: «Автономна республіка Крим. Книга дев'ята», «Автономна республіка Крим. Книга восьма», «Харківська область. Книга друга», «Хмельницька область. Книга п'ята», «Львівська область. Книга друга», «Чернігівська область. Книга п'ята»;

– у 2013 р. «Волинська область. Книга друга», «Житомирська область. Книга шоста», «Миколаївська область. Книга шоста», «Сумська область. Книга друга»;

– у 2012 р.: «Донецька область. Книга дев'ята», «Хмельницька область. Книга четверта», «Чернігівська область. Книга четверта» та ін.

Крім того, власними зусиллями або за безпосередньої участі Спілка підготувала ряд краєзнавчих видань, серед великого масиву яких варто виокремити наступні:

– V (позачерговий) з'їзд Національної спілки краєзнавців України (23 січня 2012 року). Матеріали та документи / Упоряд.: В. Дмитрук, Р. Маньковська. — К., 2012. — 182 с., іл.

– Україна Тараса Шевченка: іст.-краєзнав. нариси / упоряд.: Р.В. Маньковська, В.М. Мельниченко; голов. ред. О.П. Реєнт. — Харків: Фоліо, 2014. — 575 с.

– Джерела духовності: Науково-краєзнавчі експедиції Національної спілки краєзнавців України 2009–2013 рр. Документи та матеріали / Нац. спілка краєзнавців України; за заг. ред. О.П. Реєнта; упоряд.: Є.В. Букет, С.Д. Гальчак, В.І. Дмитрук, Р.В. Маньковська. — Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2014. — 340 с.: 8 с.

– Краєзнавча Шевченкіана України: матеріали XIII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка, м. Канів, 24–25 жовтня 2014 р. / Нац. спілка краєзнавців України [та ін.]; [за заг. ред. Реєнта О.П.; упоряд. Мельниченко В.М.]. — Черкаси: [б. в.], 2014. — 364 с.

– Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка та 250-річчю від дня народження Максима Берлінського (Київ, 27 березня 2014 р.) / Редкол.: О.П. Реєнт (голова), В.П. Капелюшний, О.П. Гончаров, Н.В. Терес. — К.: ПП «Фоліант», 2014. — 476 с.

– Материк Краєзнавства: Збірник присвячений лауреатам Премії імені Дмитра Яворницького Національної спілки краєзнавців України. — Донецьк: ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНЬ», 2013. — 134 с., іл.

– Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 20 листопада 2013 р. та ін.

Незважаючи на всі труднощі, перш за все фінансового характеру, регулярно виходять чергові випуски журналу «Краєзнавство», кожен номер якого викликає неабияке зацікавлення дослідницької спільноти. За звітний період вийшло 15 випусків (20 номерів), у яких опубліковано більше 500 статей, інформаційних повідомлень, рецензій тощо. Географія авторів, без перебільшення, охоплює всю України, крім обласних та районних університетських (Переяслав-Хмельницький, Дрогобич, Острог, Ізмаїл, Ніжин, Кам'янець-Подільський, Кременчук, Маріуполь, Біла Церква) центрів, матеріали надходили з Броварів Київської обл., Мукачєвого Закарпатської обл., Пирятина — Полтавської обл., Калуша — Івано-Франківської обл., Алчевська — Луганської обл., Бердичєва Житомирської обл., Конотопа Сумської обл., Первомайська Миколаївської обл., Красноармійська (суч. Покровськ) Донецької обл. та ін. Варто констатувати, що лідируючі позиції займають члени Київської міської організації, що пояснюється активністю наукової діяльності осередків у Інституті історії України НАН України та Київському національному університеті імені Т. Шевченка, однак обласні представництва також представлені у журналі на гідному рівні.

Завершено підготовку до друку збірників «Національна спілка краєзнавців України в інформаційному просторі України» (2008–2015) та «Літопис Національної спілки краєзнавців України (2008–2015)», в яких у виданні в хронологічному порядку подано інформацію про події та заходи, організовані за ініціативи та участю Національної спілки краєзнавців України й її обласних організацій, висвітлюються актуальні питання розвитку українського краєзнавства вказаного періоду ХХІ століття та внесок краєзнавців у збереження та популяризацію історико-культурної спадщини України. Чекають на друк підготовлені матеріали ХІV Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції «Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності».

Науково-експедиційна робота

Вже доброю традицією стала практика проведення науково-краєзнавчих експедицій у різних областях України. Одинадцята з них була присвячена Житомирщині, а саме Радомишлю та його ролі в культурній спадщині України. Ця експедиція, що відбулася у квітні 2012 р. у рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Культурний простір Житомирщини-Волині ХІХ–ХХ ст.», була приурочена до 75-річчя Житомирської області. Метою візиту до Радомишля стало відвідання однієї з туристичних перлин Житомирщини — Музею української домашньої ікони Ольги Богомолець. У червні того ж року, спільно з Кіровоградською обласною організацією, НСКУ

здійснила наукову розвідку на Кіровоградщину. Програма цієї експедиції включала участь представників Спілки в Міжнародній науковій конференції «Синьоводська битва 1362 р. в контексті середньовічної історії Східної Європи», відвідання Археологічного музею Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, Державного заповідника-музею І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) — «Хутір Надія», ознайомлення з видатною пам'яткою XVIII ст. — фортецею Святої Єлизавети, огляд археологічних розкопів в с. Торговиця Новоархангельського району, зустріч з краєзнавчим активом Кіровоградського обласного краєзнавчого музею та м. Новоархангельська в краєзнавчому музеї міста.

Восени 2012 р. у рамках відбулася експедиція історичними місцями які пов'язані із історією українського козацтва, життям і діяльністю Б. Хмельницького (Холодний Яр, Медведівку, Хутір Буда, Чигирин, Суботів).

У квітні 2013 р., з метою зібрання матеріалу для фундаментального ілюстрованого публіцистично-документального видання «Краєзнавча Шевченкіана України», присвяченого 200-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка була організована і проведена науково-краєзнавча експедиція Національної спілки краєзнавців України на Яготинщину. Основними завданнями експедиції було зібрання краєзнавчого матеріалу про перебування на Яготинщині Т.Г. Шевченка, подвижницьку діяльність графа Кирила Розумовського, мистецьку спадщину видатної художниці Катерини Білокур. Чергова науково-краєзнавча експедиція відбулася на Вінниччину на початку жовтня 2013 р. Учасники відвідали 4 з 7 чудес цього куточку України: Лядовський скельний Свято-Усікновенський монастир, історико-культурний заповідник «Буша», палац Потоцьких у м. Тульчин, Немирівське городище — Великі вали VII–VI ст. до н. е.

Вже у квітні 2014 р. НСКУ організувала і провела Всеукраїнську науково-краєзнавчу експедицію «Музейне краєзнавство Житомирщини: суспільно-інтеграційні тенденції та комунікаційні інновації», а через рік — її члени завітали на Фастівщину Київської обл., у травні 2015 р. — на Богодухівщину (науково-краєзнавча експедиція «Пам'ятні місця Слобожанщини Героя України, академіка Петра Тронька»).

У травні 2016 р. Національна спілка краєзнавців України, продовжуючи багаторічну традицію, спільно із Миколаївською обласною організацією НСКУ, провела науково-краєзнавчу експедицію «Краєзнавство в збереженні історико-культурного та природного середовища Миколаївщини», приурочивши її до 25-річчя діяльності обласної організації НСКУ. Її маршрут охоплював такі населені пункти як Первомайськ, Мигія, Миколаїв, Ольвія, Очаків, Трикрати, Актове.

Громадсько-просвітницька діяльність

За звітний період НСКУ продовжила та поглибила співпрацю із різними установами, громадськими організаціями. Серед них (в алфавітному порядку) — Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олеса Гончара, Громадська культурно-просвітницька організація «Переяславський скарб», Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного, Державне підприємство «Національне газетно-журнальне видавництво» Міністерства культури України, Інститут історії України НАН України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Музей видатних діячів української культури Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського, Михайла Старицького, Національна історична бібліотека України, Національний заповідник «Хортиця», Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Національний центр «Мала академія наук України», Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Центр медичного краєзнавства Харківського національного медичного університету, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК та ін. Протягом звітного періоду були підписані меморандуми про співпрацю НСКУ з ГО «Вікімедіа Україна» та Інформаційним агентством «RegioNews», угода про співпрацю з Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Державною архівною службою України та ін. Національна спілка краєзнавців України з року в рік плідно співпрацює з Малою академією наук України, її обласними та Київським міським відділенням, зокрема в проведенні Всеукраїнського конкурсу науково-дослідних робіт членів МАН України.

З нагоди Міжнародного дня музеїв у травні 2012 р. інформаційному агентстві «RegioNews» відбулася прес-конференція, присвячена реалізації культурологічного проекту Національної спілки краєзнавців України «Музейні скарби України». Перші вісім фільмів про осередки вивчення місцевої історії — краєзнавчі музеї, зокрема і про Роменський краєзнавчий музей, вже створені та були презентовані під час прес-конференції. У липні того ж року відбулася прес-конференція, організована НСКУ і ГО «Вікімедіа Україна», яка була присвячена 50-річчю від початку видання 26-томної «Історії міст і сіл України» і водночас 97-й річниці з дня народження відомого українського вченого, академіка Петра Тронька, одного з творців цього енциклопедичного видання.

Головним результатом співпраці між НСКУ та Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки України стало регулярне проведення низки Всеукраїнських краєзнавчих

конференцій учнівської молоді, в тому числі й за участю обласних центрів туризму і краєзнавства та обласних осередків Спілки.

Щорічно, спільно з ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», проводиться Всеукраїнський історико-культурний форум «Сікорські читання», метою якого є вшанування подвижницького поступу відомого музейного діяча Героя України Михайла Івановича Сікорського.

НСКУ співпрацює з ГО «Вікімедіа Україна» в проведенні фотоконкурсів «Вікі любить пам'ятки» та «Вікі любить землю», підготовці фотоальбомів, роботі в складі журі конкурсів.

Гарною практикою у окремих областях стало створення просвітницьких клубів «Краєзнавець», різноманітних молодіжних товариств та ін. Так, протягом 2012–2016 рр. за безпосередньої участі членів Чернігівської ОО НСКУ було проведено 38 засідань клубу «Краєзнавець», що діє на базі Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка, під час яких, зокрема, було презентовано понад 20 нових краєзнавчих видань. З 2012 р. в Донецьку, до початку бойових дій на Сході України діяв клуб «Краєзнавець Донецька», створений членами міського краєзнавчого осередку. У регіоні з початку 2015 року почав виходити інформаційний бюлетень «Краєзнавець Донеччини». Презентації нових книг відбуваються в рамках засідань краєзнавчого клубу «Краяни» у Дружківці, де збираються краєзнавці різних міст Донецької області — Дружківки, Костянтинівки, Краматорська, Артемівська, Слов'янська. У 2012 р. членами Луганської ОО НСКУ при кафедрі історії України ЛНУ імені Т. Шевченка створено кафедральне наукове студентське товариство, діяльність якого стосується питань історії та культури Луганщини. У Луганській обласній універсальній науковій бібліотеці імені М. Горького відбувається засідання клубу «Краєзнавчі студії». У 2013 р., до окупації Кримського півострову Російською Федерацією, на території Судаку працював дослідний гурток з вивчення історії Східного Криму. Постійними були засідання Кримського краєзнавчого клубу. Помітним явищем краєзнавчого руху на Харківщині є діяльність клубу «Краєзнавець» при Харківській науковій державній бібліотеці імені В.Г. Короленка. Наприклад, на засіданнях клубу, що діє при ХДНБ ім. В.Г. Короленка, протягом 2008–2014 рр. пройшло понад 100 краєзнавчих читань, тематичних вечорів та вечорів пам'яті науковців і краєзнавців Слобожанщини, презентації нових книг дослідників краю, а лише у 2016 р. проведено його 13 засідань. На Івано-Франківщині Яремчансько-Надвірнянський осередок обласної організації НСКУ спільно із районною бібліотекою створив клуб «Краєзнавець», у рамках роботи якого відбуваються виставки та презентації; у обласному центрі працює історико-краєзнавче об'єднання «Мое місто». У Дніпропетровській області при обласній універсальній науковій бібліотеці діє краєзнавчий клуб «Ріднокрай», при Національному гірничому університеті (м. Дніпро) — історико-краєзнавчий клуб «Грані», при Кам'янській міській бібліотеці діє краєзнавче товариство

«Кам'янське-Дніпродзержинськ». Високий рівень аналогічної роботи демонструє Святошинський центр позашкільної роботи, де діє краєзнавчий осередок Київської міської організації НСКУ. Досвід цієї роботи навіть висвітлено в журналі «Краєзнавство». Подібних прикладів безліч, що свідчить про активну просвітницьку діяльність краєзнавців, їхнє прагнення до неформалізованого спілкування, бажання передавати інформацію підростаючому поколінню та громадськості, зацікавленій у знайомстві із історією рідного краю.

Співпраця з органами влади

Плідною та систематичною є співпраця Національної спілки краєзнавців України з центральними та місцевими органами влади. Так, на початку 2012 року в сесійному залі Верховної Ради України відбулися парламентські слухання на тему: «Етнонаціональна політика України: здобутки та перспективи». Слухання, ініційовані Комітетом з прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин вперше на такому рівні розглянули проблеми націотворення в Україні та державної політики щодо національних меншин. У них взяли участь представники НСКУ у складі: Г.О. Клепака — заступника Голови НСКУ та В.І. Дмитрука — відповідального секретаря, члена Президії Правління НСКУ. Учасники відзначили важливість подібних заходів, поспілкувалися з представниками національних меншин і влади. У 2015 р. НСКУ брала участь у парламентських слуханнях «Роль, значення та вплив громадянського суспільства на формування етнонаціональної політики єдності України» (11 березня) та «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» (9 грудня).

Керівництво Спілки постійно координує свою діяльність із виконавчою владою. У квітні 2013 р. відбулася зустріч Міністра культури України Л.М. Новохатька та Голови НСКУ О.П. Реєнта. Під час зустрічі обговорювалися питання щодо затвердження Кабінетом Міністрів України Програми розвитку краєзнавства на період до 2025 року, а також підписання Угоди про співпрацю між Міністерством культури України та НСКУ. Наприкінці 2014 р. у Міністерстві культури України відбулася зустріч Віце-прем'єр-міністра, Міністра культури України В'ячеслава Кириленка, а на початку 2015 р. заступника Міністра культури України Ростислава Карандєєва — з керівниками національних творчих спілок України щодо вирішення проблемних питань національних творчих спілок.

Президія НАН України у червні 2013 р. затвердила оновлений склад Міжвідомчої координаційної ради з питань краєзнавства при Президії НАН України, яку очолив О.П. Реєнт, його заступниками стали представники керівних органів Спілки — В.М. Даниленко та В.П. Коцур, відповідальним секретарем — Р.В. Маньковська.

Національна спілка краєзнавців України розробила проект Державної програми розвитку краєзнавства на період до 2025 року. В окремих регіональних організаціях були затверджені обласні програми — Хмельницькій, Волинській, Черкаській, Івано-Франківській та ін.

Обласним та районним осередкам Спілки варто приділяти більшу увагу внесенню пропозицій щодо затвердження подібних програм на місцях. Так, на Черкащині у 2014 р. затверджено розроблену місцевою організацією НСКУ районну програму розвитку краєзнавства на 2015–2018 рр. у Драбівському районі, у 2015 р. — Кам'янському районі.

З 2014 р. Спілка активно співпрацює з державними органами влади з питання перейменувань. Так, на початку липня 2015 р. в залі засідань НСКУ, спільно з Українським інститутом національної пам'яті, було проведено «круглий стіл» на тему: «Топонімічна політика в Києві: виклики часу, проблеми наукового забезпечення», ініційований Київською міською організацією НСКУ. 8 жовтня 2015 р. прийнято рішення Київської міської ради про найменування вулиці у Голосіївському районі м. Києва іменем академіка Петра Тронька за ініціюванням Національної спілки краєзнавців України, а в Харкові наприкінці року – вулиці та провулку Петра Тронька. Активну роботу в цьому напрямку проводять Донецька та Харківська обласні організації. Важливо відзначити, що в Івано-Франківській області закрили цю тему ще на початку 1990-х рр.

Інформаційна діяльність

Останніми роками суттєва увага приділяється використанню сучасних технологій для інформування про роботу та популяризації діяльності НСКУ. У даному випадку мова йде про різноманітне використання інтернет-ресурсів. Так, на початку 2012 р. було проведено веб-конференцію з керівництвом Національної спілки краєзнавців України, яка відбулася на сайті інформаційного агентства «RegioNews». У конференції взяли участь О.П. Реєнт — голова НСКУ, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту історії України НАН України; Р.В. Маньковська — заступник голови НСКУ, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України; В.І. Дмитрук — відповідальний секретар НСКУ, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України.

Суттєво реформовано структуру та систему наповнення сайту НСКУ, більш активно використовуються засоби соціальних мереж (зокрема, фейсбук-сторінки). У березні 2012 р. сайт Спілки було підключено до історичного порталу histans.com, що є агрегатором матеріалів основних ресурсів історичної тематики, зокрема, порталу Інституту історії України НАН України. Однак зважаючи на швидкий ріст інтернет-користувачів в Україні та загалом можливостей глобальної мережі для популяризації будь-якої ідеї чи діяльності

актуальним залишалося питання щодо вдосконалення структури сайту, більш динамічного розміщення інформації. Відповідна робота була проведена на початку 2016 р. За період існування сайту НСКУ (з жовтня 2008 р. до листопад 2016 р.) його відвідало понад 77 тис. користувачів, які більше 2 млн. разів переглянули різні сторінки порталу. За рік (з жовтня 2015 по жовтень 2016 рр.) кількість відвідувачів склала більше 40 тис., а переглядів — понад 480 тис.; за півроку (з початку квітня до початку жовтня 2016 р.) — понад 21 тис. та 300 тис. відповідно. За цей же період портал НСКУ відвідали жителі 169 країн світу. Інтерес до сайту підвищувався завдяки інформуванню громадськості за допомогою фейсбук-сторінки, яку на сьогоднішній день вподобали більше 1800 осіб.

Разом з тим, варто відзначити необхідність активізації у цьому напрямку роботи обласних осередків, адже більш-менш стабільна присутність в інтернет-просторі спостерігається по відношенню до Закарпатської, Черкаської та Волинської обласних організацій, менше — Запорізької, Івано-Франківської. Однак більшість обласних осередків взагалі не має окремого представництва у веб-просторі.

Розвиваються і традиційні форми комунікації із суспільством — за допомогою друкованих ЗМІ, радіо та телебачення. Регулярно публікуються і оприлюднюються інтерв'ю представників керівних органів Спілки, очільників обласних організацій, відомих краєзнавців, зокрема у виданнях «Голос України», «Урядовий кур'єр», «День», «Слово Просвіти», «Культура і життя» та ін.

Міжнародна діяльність

В умовах активізації євроінтеграційних процесів в Україні важливо налагоджувати плідну співпрацю з науковими і навчальними установами, громадськими організаціями інших країн, перш за все, Європейського Союзу. У цьому напрямку більшу результативність демонструють обласні організації НСКУ, територія діяльності яких знаходиться ближче до державного кордону України. Зокрема, Закарпатська обласна організація систематично проводить заходи за участі Послів та Генеральних консулів Чеської, Словацької та Угорської Республік, її члени презентують різні видання у Центрі словацько-української культури в Пряшеві (Східна Словаччина), співпрацюють з Спілкою українських письменників Словаччини та ін. Львівські краєзнавці налагодили координацію з представниками української діаспори Польщі. У 2013 р. делегація творчих спілок Івано-Франківщини відвідала Республіку Польщу на запрошення Фондації у справах дітей та молоді «Пястун», де взяла участь у семінарі, присвяченому питанням міждержавної культурної співпраці між регіонами.

Змістовною є багатолітня співпраця краєзнавців Одещини із істориками Нижньодунайського університету в Галаці (Румунія), Союзом українців

Румунії, Генеральним консульством Румунії в Одесі. Її актуальність пояснюється наявністю спільних для вивчення проблем регіональної історії і етнографії, наявності на території Румунії у Нижньому Подунав'ї етнічної групи українців. Краєзнавці України і Румунії здійснюють плідну пошукову роботу, оприлюднюють її результати в ході міжнародних конференцій, різноманітних виданнях.

Загалом, іноземні вчені активно беруть участь у заходах, організованих НСКУ або за участі її членів. Крім того, вітчизняні краєзнавці систематично здійснюють науково-пошукову роботу в архівах, музеях, бібліотеках Польщі, Білорусі, Німеччини, США та інших держав; презентують результати своєї діяльності у доповідях на міжнародних закордонних наукових конференціях, симпозіумах, читаннях тощо; публікуються в іноземних наукових збірниках, журналах.

З 2014 р. припинилася співпраця Національної спілки краєзнавців України із науковими, освітніми та громадськими організаціями Російської Федерації.

* * *

Загалом, варто вказати, що діяльність Національної спілки краєзнавців України відбувається за підтримки Міністерства культури України. Відповідних асигнувань недостатньо для повноцінної роботи Спілки, яка б не була обтяжена постійними клопотами пошуку коштів, однак регулярні зустрічі із керівництвом держави, Міністерства культури України засвідчують підтримку представників органів влади інститутам громадянського суспільства.

Визначаючи подальші перспективи діяльності та розвитку Національної спілки краєзнавців України і загалом краєзнавчого руху, з метою зміцнення його потенціалу, нам необхідно:

- рекомендувати обласним організаціям НСКУ активно співпрацювати із центральними та місцевими органами влади у своїй культурно-освітній та краєзнавчій роботі і сприяти затвердженню обласних програм розвитку краєзнавства;

- продовжувати наукове опрацювання, систематизацію та осмислення маловідомих сторінок історії вітчизняного краєзнавства, міст і сіл України, особливо періоду до ХХ ст., з урахуванням новітніх дослідницьких методик, підходів і концепцій, напрацювань попередників;

- приділяти увагу підготовці видань та проведенню заходів, присвячених пам'ятним та ювілейним датам (у найближчій перспективі — відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр.), розробці обласних «Календарів пам'ятних і знаменних дат»;

- встановити на спілчанському рівні Всеукраїнський день краєзнавства, яке з 2017 р. відзначати 28 травня (день відкриття I Всеукраїнської

конференції з краєзнавства в 1925 р. у м. Харкові), звернутися до органів влади із пропозицією затвердити його на державному рівні;

- активізувати підготовчу роботу до започаткування реалізації проекту перевидання «Історії міст і сіл України»;

- посилювати рівень краєзнавчих досліджень за допомогою використання дослідницького інструментарію різних гуманітарних наук — українознавства, етнографії, географії, регіоналістики, археології, природознавства, генеалогії, економіки, культурології тощо;

- продовжувати роботу з оновлення теоретико-методологічних засад краєзнавства, його категоріального апарату, обґрунтування власної номенклатури наукових дефініцій і понять, у тому числі й з урахуванням світового досвіду; здійснювати розробку теоретичних питань об'єктно-предметної сфери краєзнавства і загалом теоретико-методологічного фундаменту;

- зберігати, примножувати та вивчати предмети матеріальної й духовної культури українського народу шляхом посилення співпраці із краєзнавчими та історичними музеями;

- підвищувати рівень координації діяльності між обласними організаціями на керівництвом Національної спілки краєзнавців України з метою посилення репрезентації практичних напрацювань у веб-просторі, соціальних мережах з метою залучення молоді та підростаючого покоління, інформування про здобутки і напрацювання;

- розробити єдиний навчально-методичний комплекс з історичного краєзнавства для використання у освітній діяльності та для організації наукової роботи учнів-членів МАН України, підвищення ефективності системи національно-патріотичного виховання громадян України;

- досліджувати вже відомі та виявляти нові місця історичної пам'яті, популяризувати їх серед широкого загалу за допомогою активізації культурно-просвітницької краєзнавчої роботи;

- здійснювати видання краєзнавчої літератури, збільшувати її тиражі та сприяти розповсюдженню серед якомога більшої кількості населення не лише друкованих примірників, а й електронних — у веб-просторі.

Підсумовуючи викладене та результати роботи за 2012–2016 рр. дозволяє щиро подякувати членам Правління, керівникам регіональних осередків, усім краєзнавцям і нашим партнерам за сумлінну працю, невичерпне натхнення та ентузіазм. Впевнений, що лише наша спільна діяльність здатна примножити і зміцнити національне суспільство та українську державність.